

Nástup italského fašismu po první světové válce

Marek Šmíd

Přestože se italský fašismus, jeho politická ideologie, osobnosti i významné mezníky těší značné pozornosti zahraničních historiků, v českém prostředí k němu nebyly dosud publikovány téměř žádné studie. Výzkum domácích badatelů se totiž výhradně soustředí na české fašistické prostředí, přičemž italské milieu je zajímavá výlučně v inspirační rovině domácího hnutí, kdy zdůrazňují některé aspekty inspirace, respektive ovlivňování českého fašismu. Pokud jsou přesto některé poznatky zahraničních badatelů přejímány, přirozeně akcentují pouze dobu etablování fašistického režimu či jeho proměny v období druhé světové války. Tato studie je však časově předchází. Snaží se přitom poukázat na předpoklady nástupu italského fašismu po první světové válce, jeho politicko-hospodářsko-sociální podmíněnost i značnou dynamiku, jež z převážně regionálního hnutí učinila celostátní politickou stranu. Předkládaný text tak sleduje „příběh“ fašismu od konce první světové války na podzim 1918 do nástupu jeho vůdce Benita Mussoliniho do čela italské vlády na podzim 1922. V českém prostředí, pokud je nám známo, podobná studie dosud nevznikla, i když klíčové momenty italského fašismu s důrazem na mezinárodní dění i postavení Československa zachycují četné přehledy světových dějin 20. století.

Dříve než si přiblížíme charakter italského fašismu, pokusme se načrtnout povahu osobnosti Benita Mussoliniho (1883–1945),¹ jenž se stal výraznou postavou italské politiky první poloviny 20. století a vtiskl nesmazatelnou podobu autoritativnímu hnutí v letech 1919–1943, respektive 1945. Jeho život, zejména posun v politickém

1 Literatura k osobnosti, životu a dílu Benita Mussoliniho je dnes značně rozsáhlá. Nejpočetnější je samozřejmě v italštině, kde její rozsah každoročně přibývá, již dnes dosahuje stovky titulů, z nichž nejvýznamnější je dílo Renza de Feliceho: FELICE, R. De, *Mussolini il fascista*, I.–II. (1921–1929), Torino 2005–2008; FELICE, R. De, *Mussolini il Rivoluzionario* (1883–1920), Torino 2005; FELICE, R. De, *Mussolini il duce*, I.–II. (1929–1940), Torino 2008; FELICE, R. De, *Mussolini l'alleato*, I.–II. (1940–1945), Torino 2008. V angličtině například BOSWORTH, R. J., *Mussolini*, Oxford 2002; O'BRIEN, P., *Mussolini in the First World War. The Journalist, the Soldier, the Fascist*, Oxford — New York 2005; MALLETT, R., *Mussolini and the Origins of the Second World War, 1933–1940*, New York 2003; BLINKHORN, M., *Mussolini and Fascist Italy*, London 2001; FARRELL, N., *Mussolini. A new life*, London 2003, v češtině MILZA, P., *Mussolini*, Praha 2014; RIDLEY, J., *Mussolini*, Praha 2002; TARABA, L., *Duce. Anatomie jedné kariéry*, Praha 1992; KVAČEK, R., *Dva diktátorovy pády*, Praha 2008.

spektru z krajní levice do krajní pravice v období první světové války, plně odráží kolísání prvotního fašismu i jeho nevyhraněné politické požadavky. Je současně dokladem značného pragmatismu fašismu, který byl podobně oportunní jako jeho tvůrce B. Mussolini. Mussolini se narodil na italském venkově nedaleko Dovie v severní Itálii Alessandru (1854–1910) a Rose (1859–1905) Mussoliniovým jako prvorozený syn dne 29. července 1883.² Po vyloučení ze salesiánské koleje v roce 1894 studoval na gymnáziu ve Forlimpopoli (dnešní Forlì), kde složil maturitní zkoušku v roce 1901. Poté se střídavě živil jako žurnalista v listech *La Lima*, *L'avvenire del lavoratore*, *Il popolo*, *La lotta di classe* či *Avanti!* a učitel, přičemž často měnil místa svého působení. Již jako mladý se nadchl pro socialistické ideje, kterým zůstal věrný až do první světové války. V letech 1902–1904 působil ve Švýcarsku, kde na sebe poprvé výrazněji upozornil různými novinovými články. Po návratu do Itálie absolvoval vojenskou službu a začal učit v Tolmezzu. Své místo však nalezl nikoliv před tabulí ve školní třídě, ale v redakci levicových novin, kde se na počátku 20. století proslavil svými radikálně zaměřenými články. Ortodoxním marxistou se však nikdy nestal.³

Po vstupu do socialistické strany v roce 1909 na sebe začal B. Mussolini strhávat stále větší pozornost. Krátce poté se stal ředitelem vlivných novin *La lotta di classe*, čímž jeho politický vliv a osobní profil zesílil. Před první světovou válkou se tak B. Mussolini prezentoval jako vůdčí osobnost pacifistického a antimilitaristického levicového tábora, který získával svůj politický kredit patriotickými frázemi i obranou národa, nikoliv podporou agresivní války. Po odchodu z *La lotta di classe* se stal ředitelem listu *Avanti!* (1912), avšak toto místo ztratil poté, co v článku „Od absolutní neutrality k neutralitě aktivní a účinné“ kritizoval italskou neutralitu v probíhajícím válečném konfliktu.⁴ V závěru roku 1914 stanul v čele deníku *Il Popolo d'Italia*, jemuž okamžitě stoupla prodejnost, a začal vlivem eskalace válečných událostí přehodnocovat své někdejší politické přesvědčení. Jako výrazná radikální osobnost levicového politického tábora stál — v duchu dobových tradic — na protikřesťanských, proticírkevních a protikatolických pozicích.⁵

V srpnu 1915 narukoval B. Mussolini do italské armády, v níž sloužil následujících sedmáct měsíců. V únoru 1917 byl těžce zraněn výbuchem miny, takže byl v hodnosti kaprála odvolán z bojiště, aby se věnoval práci v týlu, zejména publicistické činnosti v *Il Popolo d'Italia*, který se ze socialistického deníku změnil na deník bojovníků a výrobců.⁶ Během první světové války se tak ze socialisty B. Mussoliniho

2 FELICE, R. De, *Breve storia del fascismo*, Milano 2002, s. 3.

3 PAYNE, S. G., *A history of fascism 1914–1945*, Wisconsin 1996, s. 83; FELICE, R. De, *Mussolini il rivoluzionario...*, s. 49.

4 FELICE, R. De, *Breve storia del fascismo...*, s. 6–7; FELICE, R. De, *Mussolini il rivoluzionario...*, s. 229–232.

5 O Mussoliniho vztahu k náboženství a víře v češtině podrobněji například: HELAN, P., *Duce a kacíř. Literární mládí Benita Mussoliniho a jeho kniha Jan Hus, muž pravdy*, Brno 2006, s. 25–27; TARABA, c. d., s. 18; ŠMÍD, M., *Osobnost Benita Mussoliniho a obraz italského fašismu v českém katolickém prostředí v kontextu první republiky*, in: *Studia theologica*, ročník 50, 2012, č. 4, s. 127–128.

6 FELICE, R. De, *Breve storia del fascismo...*, s. 8.

stal pravicový nacionalista, který kritizoval neutralitu Itálie a podporoval vstup své země do válečného konfliktu; ostatně první světová válka přivedla mnohé patrioty do tábora pravice.⁷ Dar řeči, strhující nadšení, osobní charisma a revoluční zápal z něj učinily schopného manipulátora, demagoga a vůdce, jehož byly schopny poslouchat čím dál větší masy nespokojených obyvatel. Mussolini dokázal využít politické a sociální krize, hospodářské deprese i společenského marasmu v zemi a postupně kolem sebe soustředit nespokojené dělníky, vojáky a řemeslníky, kteří odmítali socialistické řešení poválečných problémů.⁸

Mussoliniho vítr do plachet představovala mezinárodní situace, zejména jednání Pařížské mírové konference a postoj amerického prezidenta Thomase Woodrowa Wilsona (1856–1924) k novým hranicím Itálie. Velmi silné emoce vzbuzovala otázka přístavního města Rijeka/ Fiume na jaře 1919.⁹ Itálie sice stála v první světové válce na straně vítězů, následná mírová smlouva ji však navzdory očekávání přiznala jen málo územních zisků. Itálie získala jižní Tyrolsko/ Alto Adige, Istrii, přístav Terst s okolím, souostroví Dodekanes, ostrov Rhodos a území Tripolska v severní Africe, její nároky na dalmatské pobřeží v tradiční oblasti italských zahraničněpolitických zájmů v oblasti Středomoří byly nicméně zpochybněny.¹⁰ Otázka Fiume se stala mezinárodním sporem a zostřila do budoucna italsko-jugoslávské vztahy. Klid však nepanoval ani v samotné Itálii. Finanční vyčerpání země, časté stávky dělníků v továrnách v průmyslových severoitalských městech (Turín, Milán), zemědělské těžkosti, například parcelace statkářských latifundií, obtížná integrace někdejších vojáků do každodenního života, růst násilí a politického radikalizmu obecně i prohlubující se politické a hospodářské rozpory mezi severem a jihem zhoršovaly život v zemi.¹¹ Nejednotnost vítězných států v otázce Fiume načas sblížila B. Mussoliniho s populárním spisovatelem a vojenským hrdinou první světové války Gabrielem D'Annunziem (1863–1938), který se těšil v zemi značné medializaci, avšak hlubší a dlouhodobější spolupráci, jež podle G. D'Annunzia směřovala k revoluci, B. Mussolini odmítal. Pokud v G. D'Annunziově viděl především rivala, který svým vlivem a věhlasem vysoce zastiňoval fašistickou stranu a ohrožoval Mussoliniho neskrývané ambice, v období po vzniku fašistického hnutí dokázal využít síly jeho osobnosti i vlivu k posílení fašismu.¹²

Fašismus se zrodil v březnu 1919 v italském Milánu, průmyslovém, obchodním a kulturním centru Itálie, kde B. Mussolini založil první úderný sbor zvaný Svaz

7 Podrobněji: O'BRIEN, c. d.

8 PAYNE, S. G., c. d., s. 87; GENTILE, E., *The Struggle for Modernity. Nationalism, Futurism, and Fascism*, London 2003, s. 127–144.

9 I Documenti Diplomatici Italiani, III. (24 marzo — 22 giugno 1919), Roma 2008, dokument č. 108, Aldrovandi Marescotti 3. 4. 1919, s. 112–115, respektive dokument č. 195, Orlando 14. 4. 1919, s. 201–204, respektive dokument č. 207, Orlando 16. 4. 1919, s. 212.

10 ZAGHENI, G., *La croce e il fascio. I cattolici italiani e la dittatura*, Milano 2006, s. 14.

11 Ke krizi v poválečné Itálii podrobněji: MAIONE, G., *Il biennio rosso*, Bologna 1975; VALERI, N., *Da Giolitti a Mussolini. Momenti della crisi del liberalismo*, Milano 1967; SPRIANO, P., *L'occupazione delle fabbriche*, Torino 1968; SPRIANO, P., *Storia del Partito Comunista Italiano*, Torino 1976.

12 PAXTON, R. O., *Anatomie fašismu*, Praha 2007, s. 70.

italských spolubojovníků (*Fasci d'italiani di combattimento*), jenž se stal základem budoucí fašistické strany. S výjimkou listu *Il Corriere della Sera* se tak událo téměř bez zájmu tisku.¹³ Toto shromáždění, jež se sešlo na náměstí San Sepolcro (dnes Piazza della Libertà) v Miláně dne 23. března, rozhodně nemůžeme považovat za Mussoliniho úspěch.¹⁴ Ze tří set účastníků, většinou mužů ve věku 20–40 let, se jednalo o pestré zastoupení přítomných — bývalí vojáci (zejména ozbrojené elitní jednotky, tzv. arditi), podporovatelé revoluční intervence, futuristé, republikáni a reformní socialisté, z nichž zejména arditi a futuristé měli značný vliv na raný fašismus i samotného B. Mussoliniho.¹⁵ Toto setkání zcela jistě nelze označit za nástup fašismu v Itálii, neboť kromě severoitalského Milána spojeného s osobností B. Mussoliniho nemůžeme hovořit o jeho vzestupu, nicméně se stalo základem (a zcela jistě mýtem) budoucí fašistické strany.¹⁶ Program Svazu italských bojovníků zveřejnil B. Mussolini na stránkách *Il Popolo d'Italia* dne 24. března 1919. Jednalo se o nehomogenní politicko-hospodářský program, který vznikl pragmaticky s ohledem na aktuální okolnosti a dobové podmínky v poválečné Itálii (nárůst nezaměstnanosti, inflace, hospodářská krize, morální krize atd.), proto nesmí být překvapivé, že mnohé jeho požadavky byly levicové.¹⁷ Pokud do léta 1919 získali fašisté sympatizanty ve více než 70 městech, především v severní Itálii, vzestup fašismu pokračoval v roce 1920, ale zejména v roce 1921.¹⁸ Násilné střety s oponenty zintenzivnily, když v roce 1919 začaly fašistické bojové svazky napadat redakce levicových novin a centrály odborů, které se snažily zastrašit před dalšími aktivitami. Ve dnech 9.–10. října 1919, v předvečer prvních poválečných parlamentních voleb v Itálii, se ve Florencii sešel první fašistický kongres.

Fašismus měl ambici stát se vším pro všechny, které přitahoval z různých důvodů. Vstoupil do určitého duchovního vakua po první světové válce, které nahradil novým smyslem a směřováním, aby se sám učinil novým politickým náboženstvím.¹⁹ Proto první Mussoliniho fašistický program obsahoval množství hesel, která byla určena pro řady nespokojených vojáků a vojenských vysloužilců, kterým nabízel „život a sílu“, místo „rozumu a míru“.²⁰ Profiloval se jako antidemokratický, totalitní bojovný směr založený na vůdcovském principu, organickém nacionalismu a anti-

13 FELICE, R. De, *Breve storia del fascismo...*, s. 9.

14 Pro politický program Svazu italských bojovníků podrobněji v češtině: MUSSOLINI, B., *Řeči o Itálii a fašismu*, Praha 1935, s. 17–22.

15 FELICE, R. De, *Mussolini il rivoluzionario...*, s. 481; VIVARELLI, R., *Il dopoguerra in Italia e l'avvento del fascismo (1918–1922)*, I., Napoli 1967, s. 288.

16 PAYNE, S. G., c. d., s. 90.

17 FELICE, R. De, *Mussolini il rivoluzionario...*, s. 518.

18 MORGAN, P., *Italian Fascism 1915–1945*, New York 2004, s. 29; GENTILE, E., *The Struggle...*, s. 90.

19 SALE, G., *La Chiesa di Mussolini. I rapporti tra fascismo e religione*, Milano 2011; GENTILE, E., *Fascism, Totalitarianism and Political Religion. Definitions and Critical Reflections on Criticism of an Interpretation*, in: GRIFFIN, R. (ed.), *Fascism, totalitarianism and political religion*, New York 2005, s. 327.

20 LAQUEUR, W., *Fascism. Past, Present, Future*, Oxford — New York 1996, s. 21; NOLTE, E., *Fašismus ve své epoše*, Praha 1998, s. 268.

marxistickém socialismu, který vystupoval proti demokracii, liberalismu, kapitalismu, parlamentarismu, komunismu a racionalitě. Obracel se k masám s mytickou vizí obnovení římského impéria, požadavkem částečné konfiskace finančního kapitálu, kontroly hospodářství korporativními hospodářskými komorami, zemědělské reformy, vyvlastnění církevních statků a odstranění monarchie i senátu. Program kladl značný důraz na patriotismus.²¹ Ve smyslu nacionalismu požadoval naplnění italských expanzionistických cílů, které nebyly příliš úspěšné ani v nedávné minulosti. Masovým fenoménem se fašismus stal až ve druhé polovině roku 1921, což potvrdily parlamentní volby na podzim téhož roku; členská základna Národní fašistické strany předstihla ostatní politické strany.²²

V ideologické rovině vycházel fašismus ze čtyř idejí: nacionalismu, rasismu, korporativizmu a iracionalizmu, někteří k nim přidávají ještě (římský) imperializmus.²³ Nejužší vymezení fašismu zastávají autoři (například Renzo De Felice), považující ho pouze za italskou formu autoritativního stylu vlády a označující ho za něco zcela nenapodobitelného a neopakovatelného, zatímco jiní historici italský fašismus spojují s německým nacismem, protože je shledávají dostatečně podobné. Sám B. Mussolini definoval hnutí velmi široce a duchovně: „Fašismus je pojetí náboženské, v němž je člověk pojímán ve svém imanentním vztahu s vyšším zákonem, s objektivní vůlí, která přechází zvláštního jedince a vyzdvihuje ho k uvědomělému členu duchové společnosti,“ respektive „Fašistický stát, nejvyšší a nejmocnější forma osobnosti, je síla, ale duchová. A ta přejímá všechny způsoby mravního a rozumového života člověka. Nemůže se tedy omezit na prosté úkony pořádku a ochrany, jak tomu chtěl liberalismus,“²⁴ zřejmě ve snaze získat pro hnutí i katolické prostředí. Bezpochyby proto můžeme fašismus považovat za určitý fenomén.

Domníváme se, že by bylo nepřesné a zbytečné zužovat fašismus do jedné definice, neboť se jeho podoba v období let 1919–1945 značně měnila, přičemž někteří historici spatřují značnou diskontinuitu například mezi jeho podobou v roce 1919 a 1922.²⁵ Historik P. Morgan považuje vzestup fašistické strany na počátku dvacátých let nikoliv za úspěch Mussoliniho dynamického a charizmatického vůdcovství, ale za důsledek poskytnutí finančních prostředků ze strany městských a venkovských středních vrstev severní Itálie (Bologna, Padova, Milán, Ferrara, Carrara atd.). Fašismus to-

21 PASÁK, T., *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, Praha 1999, s. 10; LAQUEUR, W., c. d., s. 41.

22 GENTILE, E., *The Struggle...*, s. 90.

23 GRIFFIN, R., *Modernism and Fascism. The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler*, New York 2007, s. 15; WELLHOFER, E. S., *Democracy and Fascism. Class, Civil Society, and Rational Choice in Italy*, in: *American Political Science Review* 97, 2003, č. 1, s. 92. Přestože se vysloveně antisemitským stal italský fašismus teprve na konci třicátých let 20. století v důsledku sblížení s nacistickou třetí říší, sám B. Mussolini byl rozhodným antisemitem již od počátku 20. století, přičemž na schůzích fašistické strany před rokem 1922 hovořil o nezbytnosti řešit rasovou otázku v Itálii. K antisemitizmu v Itálii podrobněji: ZIMMERMAN, J. D. (ed.), *Jews in Italy under Fascist and Nazi Rule, 1922–1945*, Cambridge 2005; GILLETTE, A., *Racial Theories in Fascist Italy*, London — New York 2002.

24 MUSSOLINI, B., c. d., s. 189, 199.

25 LAQUEUR, W., c. d., s. 21.

tiž představoval bezprostřední odpověď na politicko-ekonomickou krizi válečného a poválečného období. Někteří politologové považují za předpoklad nástupu fašismu sblížení mezi venkovskými statkáři a městskou buržoazií, přičemž zdůrazňují, že za úspěchem italského fašismu v letech 1919–1922 stálo především „dobytí venkova“, kdy fašistickou stranu začali otevřeně financovat vlivní představitelé hospodářského života země, kteří si uvědomili její potenciál.²⁶ Státní aparát do značné míry toleroval útoky fašistů proti levicovým skupinám, což umožnilo důstojníkům královské armády přetvářet černé košile v polovojenskou organizaci, v níž nechyběla odhodlanost k násilným akcím, antiintelektualismu, zavrhování kompromisů a despekt vůči zavedené společenské hierarchii, což byly tendence, jimiž se v této době vyznačovala převážná část Mussoliniho stoupenců.²⁷

Benito Mussolini jednal na podzim 1919 jako státník, takže odmítal revoluční experimenty, které by mohly vliv jeho nového hnutí jakkoliv oslabit. V parlamentních volbách dne 16. listopadu 1919 nicméně fašisté propadli — jejich volební zisk byl spíše marginální. V rámci pravicového Národního sdružení bojovníků a veteránů (*Associazione nazionale combattenti e reduci*) získali 4,1 % hlasů a 20 mandátů.²⁸ Vítězem parlamentních voleb se stala Italská socialistická strana (*Partito Socialista Italiano*) se ziskem 32,28 % hlasů (156 mandátů), na druhém místě skončila Italská lidová strana (*Partito Popolare Italiano*) s 20,53 % hlasy (100 mandátů) a na třetím společná kandidátní listina liberálů, demokratů a radikálů (*Liste concordate di liberali, democratici e radicali*) s 15,91 % (96 mandátů). Benito Mussolini se však po parlamentní prohře nevzdával a snažil se ve svých listech *Il Popolo d'Italia* snižovat vítězství levice. Fašismus, který jeho čelný představitel rozvíjel v intencích březnového shromáždění v Miláně, po celý rok 1919 živořil, neboť ve straně docházelo ke štěpení na levicový a pravicový proud. Tehdy B. Mussolini dokonce pomýšlel na ukončení vydávání svého deníku, avšak neústupnost levicového tábora posilňovala jeho odhodlání a mobilizovala pravicové politické proudy k další konfrontaci sil.

Italský fašismus vstoupil do Evropy jako nová dynamická síla a revolta proti moderně, proti idejím a hodnotám osvícenství, Velké francouzské revoluce, liberalismu a proti politickým názorům, které z nich vzešly.²⁹ Historik N. O'Sullivan dokonce prohlásil, že „se fašismus objevil jako blesk z čistého nebe“.³⁰ Vliv na formování jeho iracionálních myšlenek bezpochyby měli významní novověcí političtí filozofové Thomas Hobbes (1588–1679) a Niccolò Machiavelli (1469–1527), intelektuálové 19. století, zejména Charles Darwin (1809–1882), Gustave Le Bon (1841–1931), Georges Sorel (1847–1922), Friedrich Nietzsche (1844–1900) a další. Značný podíl na artikulaci fašistických idejí měli rovněž sociologové Vilfredo Pareto (1848–1923), Gaetano Mosca (1858–1941) a Roberto Michels (1876–1936), kteří potvrzovali některé závěry jeho před-

26 MORGAN, P., c. d., s. 52; WELLHOFER, E. S., c. d., s. 91; BERNABEI, M., *La base di massa del fascismo agrario*, in: *Storia Contemporanea*, ročník 6, 1975, č. 1, s. 123–153.

27 PAXTON, R. O., c. d., s. 9.

28 FELICE, R. De, *Breve storia del fascismo...*, s. 11.

29 GRIFFIN, c. d., s. 15; HOBBSAWM, E., *Věk extrémů. Krátké 20. století 1914–1991*, Praha 1998, s. 126–127.

30 O'SULLIVAN, N., *Fašismus*, Brno 1995, s. 13.

stavitelů. V rovině politické ideologie rozhodně nebyl fašismus novým neutřelým hnutím, ale akcentoval různé, někdy i odstředivé, myšlenkové směry, které sloučil v jednu fašistickou ideologii. K stabilizaci fašismu došlo v důsledku složitého působení řady sil meziválečné Evropy, zejména na nižší střední třídy, které stále ochotněji naslouchaly B. Mussolinimu. Podle historika W. Laqueuera představoval rebelii mladých proti přízemnímu šosáctví, jejich revoltou proti průměrnosti, opatrnosti, toleranci a pohodlnému městskému životu, neboť obdivoval přirozenost, fyzickou sílu, brutalitu a barbarství.³¹

Pokud nejširší vymezení fašismu zahrnuje pro určitou podobnost nejen německý nacismus a italský fašismus, ale i mnoho jiných autoritativních režimů a hnutí, kde je posouzení jejich fašistické podstaty obtížné, budeme se zde držet, v souladu s názory historiků E. Nolteho či R. De Feliceho, užšího vymezení fašismu a budeme jej považovat za výlučně dobově podmíněný, nenapodobitelný a neopakovatelný meziválečný fenomén, který byl jednoznačně vázán na Mussoliniho poválečnou Itálii; ostatně sám B. Mussolini prohlásil, že „fašismus je italský a jediné italský fenomén, který je spojen s naší minulostí, naší psychologií a našimi tradicemi“.³²

Značný vliv na mladou italskou generaci měl Gabriele D'Annunzio (1863–1938), který byl pro ni „zároveň Nietzschem a Barrèsem a obtížím pojmu unikal okouzlující melodií řeči, kterou ovládal jako Baudelaire nebo Rilke“.³³ V září 1919 stanul v čele skupiny nacionalistů a válečných veteránů. S nimi se podílel na útoku na město Fiume, které rozhodnutím Pařížské mírové konference připadlo Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Po jeho obsazení je připojil k Itálii jako tzv. Carnarskou republiku a rok jí ve funkci *comandante* vládl.³⁴ Velká Británie a Francie se zmohly pouze na slovní protesty. Předseda italské vlády Giovanni Giolitti (1842–1928) tento Annunziův experiment v listopadu 1920 ukončil a město svěřil do správy mezinárodní komise. Přestože B. Mussolini manifestoval navenek svoji loajalitu vůči *comandantovi* z Fiume, ve skutečnosti spíše podporoval postoj italské vlády, což jej načas sblížilo i s jejím předsedou G. Giolittim.³⁵ D'Annunzio jej bezpochyby inspiroval v osobní rovině, zejména svojí odhodlaností, teatrálností a nacionalizmem, ale současně si B. Mussolini uvědomoval konkurenci jeho hnutí pro fašismus. Mussoliniho fašismus byl v porovnání s Annunziovým autoritativním režimem ve Fiume na jedné straně méně rétorický, na druhé straně více pragmatický. Třebaže rozhodnutí rapallské konference z listopadu 1920 o Fiume B. Mussolini nezpochybnil, vazby k G. D'Annunziovi postupně uvolnil.³⁶

Poté, co ekonom a politik liberální Italské radikální strany Francesco Saverio Nitti (1868–1953) sestavil dne 21. května 1920 novou vládu, zahájil B. Mussolini razantní nástup k moci. Domníval se, že je Itálie již dostatečně stmelena k tomu, aby se sama postavila na odpor vážnému pokusu levice o proletářskou revoluci. Bylo však obtížné

31 LAQUEUR, W., c. d., s. 26.

32 BIANCHI, G. — MARCHI, B. De, *Per amore ribelli. Cattolici e Resistenza*, Milano 1976, s. 7.

33 NOLTE, E., c. d., s. 209–210.

34 ZAGHENI, G., c. d., s. 15.

35 FELICE, R. De, *Mussolini il fascista...*, s. 20.

36 PAXTON, R. O., c. d., s. 71; PAYNE, S. G., c. d., s. 92; MORGAN, P., c. d., s. 46; ZAGHENI, G., c. d., s. 16; BALÍK, S. — KUBÁT, M., *Teorie a praxe totalitních režimů*, Praha 2004, s. 144–146.

tyto závěry generalizovat, neboť Itálie — navzdory politické jednotě v 19. století — nebyla hospodářsky a sociálně kompaktním celkem. Sever Itálie byl značně odlišný od jihu. Lékem na neduhy se mělo stát fašistické násilí, které právě v této době zesílilo. Bylo součástí poválečného násilí vůbec, výsledkem silného uvolnění mravů a rozkladu morálky po první světové válce, které do hnutí vnášeli váleční veteráni a radikální mládež. Třebaže ve svém důsledku sledovalo jasný Mussoliniho cíl, a to zničení protivníka, většinou socialistických a komunistických nepřátel, fašistická propaganda je vyzdvihovala jako neúčinnější nástroj k rozbití veškerých dělnických nepokojů. Tvrdý postup fašistů dokázaly záhy ocenit především průmyslové kruhy, které pochopily, že hnutí brání jejich zájmy. Rozhodně však nemůžeme prohlásit, že by v roce 1920 fašismus podporovala většina italské buržoazie; některých fašistických krutostí, například bezprecedentního násilí v Bologni v listopadu 1920, se skutečně obávala.³⁷ Nebyly to však pouze pouliční šarvátky a rvačky při politických schůzích opozičních stran, ale vydatná vlna násilí, která zachvátila sever země: fašisté vypalovali vesnice, prováděli atentáty, vraždili ve městech, ponižovali a zostouzeli úředníky atd. Někteří historici proto hovoří v této souvislosti dokonce o jakobínském teroru.³⁸ Pro mladé lidi znamenaly mnohdy násilné činy fašistů únik z konzervativní měšťanské společnosti či možnost dalšího dobrodružství i touhu po činech, proto právě v letech 1920–1921 zaznamenali fašisté jejich zvýšený zájem o členství ve straně.

Když ve dnech 24.–25. května 1920 proběhl v Miláně druhý národní kongres fašistů, přítomno bylo již 65 místních skupin s 2375 členy. Zúčastnění se dohodli na novém umírněném programu, jenž by se mohl stát přitažlivým i pro střední třídy: strana opustila své někdejší předsudky vůči monarchii, otevřela se programově měšťanstvu a přehodnotila svůj negativní přístup ke katolické církvi, čímž vyvolala značné kritiky, zejména ve vlastních řadách. Tehdy hnutí, jež opět pragmaticky přehodnotilo limity svého dalšího politického působení, opustili mnozí radikálové, například futurista Filippo Tommaso Marinetti (1876–1944), který je považoval za málo revoluční. V roce 1920 disponovali fašisté již desítkami stranických novin a časopisů, které šířily jejich program v různých částech Itálie: *Il Popolo d'Italia*, *La Fiamma Nazionale*, *Il Popolo di Trieste*, *Le Fiamme*, *Italia nuova*, *L'assalto*, *Giovinezza* atd., do roku 1922 vydávali pět deníků, dva časopisy a více než osmdesát regionálních tiskovin.³⁹ Fašisté ve svém ustavení prohlašovali, že se jejich boj týká výhradně komunizmu a bolševizmu, ale jakmile potlačili revoluční hnutí, začali rozbíjet parlamentní instituce, čímž se stávali hrozbou pro demokracii.

Definitivně opustili fašisté negativistický program na přelomu let 1920/1921, kdy začala být jejich strana přitažlivá i pro běžného Itala.⁴⁰ Pochopili, že poněkud nepřehledný pravo-levicový politický program revolučního zápalu z března 1919, s nímž oslovovali své voliče během předvolebního klání na podzim téhož roku, jim další politický kredit nezíská, takže jej rozšířili o ekonomickou a sociální oblast. Novou taktikou se stal tzv. squadrimus, tzv. radikální bojový svaz černých košil, který odmítal

37 POLLARD, J. F., *The Fascist Experience in Italy*, London — New York 2005, s. 33.

38 PAYNE, S. G., c. d., s. 96.

39 Tamtéž, s. 93, 103.

40 FELICE, R. De, *Breve storia del fascismo...*, s. 11.

posilování socialistických odborů v Popádí v severní Itálii, jež hrozily protekcionizmem námezdní síly místním velkostatkářům. Tito vládou „opuštění“ liberální velkostatkáři se následně stali vydanou podporou sílicího fašistického hnutí, k němuž se mnohdy připojovaly i místní policejní či armádní elity. Tento tzv. agrární fašismus však často odmítali někdejší Mussoliniho stoupenci.⁴¹ Na základě statistik tvořili v roce 1921 rolníci 24,3 % členské základny fašistické strany, dělníci 15,4 %, studenti 13,0 %, farmáři 12,0 %, soukromí podnikatelé 9,8 %, obchodníci a řemeslníci 9,2 %, členové svobodných povolání 6,6 %, pracovníci v soukromém sektoru 9,8 %, pracovníci ve státním sektoru 4,8 %, průmyslníci 2,8 %, učitelé 1,1 % a lidé spjatí s mořem 1,0 %.⁴²

Radikální proměna na přelomu let 1920/1921 měla značný vliv na vzestup fašismu v parlamentních volbách dne 15. května 1921, které opět provázely násilností. Pokud volby nepřinesly výraznější změny ve složení parlamentu, potvrzovaly trvale vzestupnou tendenci fašistického hnutí i štěpení levicového tábora. Na prvním místě znovu skončila Italská socialistická strana (*Partito Socialista Italiano*) s 24,7 % hlasů (123 mandátů), na druhém místě Italská lidová strana (*Partito Popolare Italiano*) s 20,4 % (108 mandátů) a na třetím Národní blok s 19,7 % hlasů (105 mandátů). V lednu 1921 zformovaná Komunistická strana Itálie získala pouhých 4,6 % hlasů (15 mandátů).⁴³ Z radikální, bojovné a programově levicové městské strany se stala umírněná, pravicová a spíše venkovská formace a B. Mussolini získal poslanecký mandát.⁴⁴ Strany Giolittiho Národního bloku, které umožnily kandidaturu i Mussoliniho fašistů, získaly v parlamentních volbách 105 křesel, z nichž zmínění fašisté obdrželi třetinu (35 mandátů). Přítomnost fašistů v Národním bloku jim zajistila respekt liberálních kruhů i jejich otevřenost pro budoucí politickou spolupráci. Parlamentní volby, jež z regionálního hnutí učinily masovou organizaci, se tak bezpochyby staly osobním triumfem B. Mussoliniho, který získal téměř 200 000 hlasů od italských voličů.⁴⁵ Socialistický tábor oproti posledním parlamentním volbám v roce 1919 ztratil téměř 7 % voličů a skončil s volebním výsledkem 24,7 % hlasů, což sice potvrdilo jeho vítězství ve volbách, nicméně rovněž poukázalo na štěpení levicového politického spektra. Komunisté oslovili pouhých 2,8 % italských voličů, čímž se stali marginální politickou stranou na okraji zájmu veřejnosti.

41 Squadristé byli vnímání jako realizátoři přání velkých pozemkových vlastníků. V černých košilích pořádali noční hlídky, během nichž fyzicky napadali a týrali své levicové odpůrce. V první polovině roku 1921 vyrabovala tato komanda 17 novinářských redakcí a tiskáren, 59 lidových domů, 119 úřadů práce, 107 družstev, 83 úřadoven rolnických sdružení, 151 socialistických klubů a 151 sídel kulturních organizací. Jen v době mezi 1. lednem a 7. dubnem bylo zabito 102 lidí, z toho 25 fašistů, 41 socialistů, 20 policistů a 16 náhodných kolemjdoucích. V roce 1921 se squadristé stali národní milicí fašistické strany. PAXTON, R. O., c. d., s. 73; FELICE, R. De, *Mussolini il rivoluzionario...*, s. 608. O násilí v italských městech a na venkově podrobněji: NOLTE, E., c. d., s. 266–274.

42 HOBBSAWM, E., c. d., s. 131; FELICE, R. De, *Mussolini il fascista...*, s. 7; POLLARD, J. F., *The Fascist Experience...*, s. 35.

43 POMBENI, P., *Storia dello Stato italiano*, Donzelli 1995, s. 104; MORGAN, P., c. d., s. 57.

44 WELLHOFER, E. S., c. d., s. 101.

45 PAYNE, S. G., c. d., s. 99; PAXTON, R. O., c. d., s. 76. Výsledky však ukázaly, že se B. Mussolini stal významným představitelem italské antisocialistické koalice.

S oslabenou levicí podepsal B. Mussolini dne 3. srpna 1921 v Římě tzv. mírovou dohodu, jež načas sblížila fašismus se socialismem. Příměří rozhodně odmítali anarchisté a komunisté, neboť pro ně bylo ideologicky nepřijatelné.⁴⁶ Dohoda byla současně zátěžovou zkouškou Mussoliniho pozice ve straně, neboť opozice v čele s Dinem Grandim (1895–1988) či Robertem Farinaccim (1892–1945) spatřovala ve sblížení obou proudů zradu původních ideálů. Mussolinimu nejen zmíněná kritika neuškodila, ale dokázal ji naopak obrátit ve svůj prospěch — přešel do protiútoků, tvrdě vystoupil proti odpůrcům ve straně a jasně zdůraznil svoji vůdčí roli v hnutí: „Pokud nejde fašismus za mnou, nikdo mě nemůže přinutit, abych já šel za fašismem.“⁴⁷ Tehdy si fašistické elity jasně uvědomily, že fašismus nemůže postrádat B. Mussoliniho, jeho vlivné noviny i jeho nepřehlédnutelnou osobnost k dalšímu vzestupu hnutí.

Ve dnech 7.–10. listopadu 1921 se v Římě konal třetí fašistický kongres. Dosavadní převážně severoitalské hnutí se přeměnilo v Národní fašistickou stranu (*Partito Nazionale Fascista*), jež byla řízena devatenáctičlenným výborem a jedenáctičlennou výkonnou radou v čele s B. Mussolinim, který již tehdy začal být oslovován jako *duce*.⁴⁸ Třebaže jejími principy byly řád, disciplína a hierarchie, její program byl navzdory jisté dynamice a iracionalizmu převážně pragmatický, oportunní a nedogmatický, aby mohl efektivně reagovat na případné změny v politickém prostředí poválečné Itálie.⁴⁹ Jak sám prohlásil B. Mussolini: „Náš program je prostý: chceme vládnout Itálii.“⁵⁰ Fašistický ekonomický program podporoval osmihodinovou pracovní dobu, omezení státních výdajů, zvýšení daní, zrušení většiny státních podpor a progresivní sociální zákonodárství. Co se týkalo formy státního uspořádání, fašisté souhlasili jak s jeho monarchistickou, tak republikánskou podobou.⁵¹ Společnost národů označovali za antiitalskou, přičemž prosazovali, aby se nositelem románské civilizace ve Středomoří stala Itálie. Žádali současně rozšíření kolonií ve světě a budování velké armády. Nové směřování fašistické politiky vystihl vzletnými slovy historik N. O’Sullivan: „Místo toho měla politika mnohem ambicióznější cíl, a to sjednotit společenský řád očištěním od všech forem zla. Politika měla zkrátka zajistit vítězství světla nad tmou v černobílém světle zbaveném všech odstínů šedi.“⁵²

Dne 1. prosince 1921 artikuloval program fašistické strany na půdě italského parlamentu sám B. Mussolini, který jej označil za otevřený vůči dalším možným vlivům a změnám.⁵³ Během roku 1922 se rovněž změnila taktika squadristů. Již to nebyly pouze redakce levicových novin, místní pobočky socialistických stran či přímo jejich předáci, kteří byli napadáni, ale tyto radikální oddíly fašistické strany kontrolovaly

46 FELICE, R. De, *Mussolini il fascista...*, s. 111.

47 FELICE, R. De, *Breve storia del fascismo...*, s. 13.

48 MORGAN, P., c. d., s. 62; GENTILE, E., *The Struggle...*, s. 89.

49 To souvisí rovněž se značnými interpretačními obtížemi italského fašismu. Podrobněji: FELICE, R. De, *Le interpretazioni del fascismo*, Roma 2007; GENTILE, E., *Fascism, Totalitarianism...*; LAQUEUR, W., c. d., s. 21; GENTILE, E., *The Struggle...*, s. 90.

50 NOLTE, E., c. d., s. 285.

51 PAYNE, S. G., c. d., s. 102; ZAGHENI, G., c. d., s. 24.

52 O’SULLIVAN, N., c. d., s. 49.

53 PAYNE, S. G., c. d., s. 102.

celá města, odkud vyháněly představitele levice (například Fiume, Ferrara, Bologna, Cremona). Historik E. Hobsbawm výstižně označil fašisty za „revolucionáře kontrarevoluce“.⁵⁴ Pokud měli fašisté v roce 1919 téměř 17 000 členů, na jaře 1921 disponovali téměř 100 000 členy a na podzim téhož roku již téměř 250 000 členy, z nichž většina pocházela ze severní Itálie. Aby se fašisté nedostali mimo zákon, snažili se získat náklonnost krále Viktora Emanuela III. (1900–1946), který představoval pevný a stabilní symbol režimu. Dne 20. září 1922 vyhlásil B. Mussolini v Udine poslušnost monarchii. Snažil se současně konsolidovat politickou scénu a získat si sympatie veřejnosti. Otupil rovněž své někdejší protikatolické výpady, aby si získal přízeň Svatého stolce a katolické hierarchie, jež nebyla v Itálii ve dvacátých letech zcela zanedbatelným faktorem.⁵⁵ V srpnu 1922 zveřejnili fašisté nový ekonomický program, na němž se podíleli politik Massimo Rocca (1884–1973) a ekonom Ottavio Corgini (1889–1968). Celkové změny v rámci fašistického tábora v letech 1921/1922 můžeme považovat za pragmatický obrat strany k liberalizmu.⁵⁶ Fašisté, kteří sami svoji stranu považovali za revoluční milici ve službě národu, předložili následně vládě ultimátum: buď potlačí revoluční hnutí, anebo se fašisté zmocní vedení státu a učiní to sami.⁵⁷

V únoru 1922 padla Bonomiho vláda. Novým předsedou vlády se stal umírněný politik a právník z Piemontu Luigi Facta (1861–1930), který zformoval další středopravicovou koalici; dne 18. března vyslovila jeho vládě poslanecká sněmovna včetně fašistických poslanců důvěru. Většinovou podporu však ztratila vláda v parlamentu již v červenci 1922, což bezpochyby omezovalo její manévrovací prostor. Druhá Factova vláda následně zasedala od 1. srpna do 31. října 1922. Luigi Facta dokonce v této vládě nabídl křeslo B. Mussolinimu, aby účasti fašistických elit na vládě oslabil stranický radikalismus, ale vůdce fašistů — vědom si své ceny i neskromných ambicí — odmítl.⁵⁸ Co se týká postoje italských elit k fašismu na podzim 1922, ten zůstával relativně vstřícný. Královna-matka Markéta Savojská (1851–1926) i králův bratranec vévoda z Aosty Amadeo Savojský (1898–1942) s fašismem sympatizovali. Postoj armády k fašismu byl rovněž relativně vstřícný. Když se významný intelektuál, filozof a historik Benedetto Croce (1866–1952) vyslovil, že je fašismus kompatibilní s liberalizmem, podpořil taktéž nepřímou novou politickou ideologii. Benevolentní postoj vůči fašistické straně zastával i nově zvolený papež Pius XI. (1922–1939), který již jako milánský arcibiskup Achille Ratti (1857–1939) na počátku dvacátých let dobře poznal její pozadí.⁵⁹ Je-

⁵⁴ HOBBSAWM, E., c. d., s. 126.

⁵⁵ PAXTON, R. O., c. d., s. 75.

⁵⁶ MORGAN, P., c. d., s. 74; POLLARD, J. F., *The Fascist Experience...*, s. 43–44; FELICE, R. De, *Mussolini il fascista...*, s. 332.

⁵⁷ PAYNE, S. G., c. d., s. 102.

⁵⁸ Tamtéž, s. 107; ZAGHENI, G., c. d., s. 23.

⁵⁹ PAYNE, S. G., c. d., s. 107–108; MONTANELLI, I. — CERVI, M., *Storia d'Italia 1919–1936*, VII., Milano 2006, s. 95, 107–108; ŠMÍD, M., *Pohled na konkláve a volbu papeže Pia XI. z československé perspektivy*, in: *Historický časopis. Vedecký časopis o dějinách Slovenska a strednej Európy*, ročník 63, 2015, č. 1, s. 137–150; POLLARD, J. F., *The Vatican and Italian Fascism, 1929–32*, Cambridge 2005, s. 22. Sympatie Svatého stolce k Italské lidové straně postup-

dinými, kteří se fašistickému násilí vzepřeli, byli socialisté, kteří v srpnu 1922 vyhlásili sérii generálních stávek dělnictva v Janově, Miláně, Livorně, Anconě a Parmě. Vláda je v podstatě ignorovala a fašistické úderné oddíly je tak snadno potlačily.⁶⁰

Ve dnech 24.–25. října 1922 zasedal další fašistický kongres v Neapoli,⁶¹ který rozhodl o následném pochodu na Řím. V této souvislosti musíme zdůraznit, že jih Itálie, kde se kongres odehrával, zůstával fašismem dosud víceméně nezasazen.⁶² Mezi nejvýznamnější představitele fašismu v období před nástupem k moci patřili předseda Národně fašistické strany B. Mussolini, bývalý syndikalista Michele Bianchi (1883–1930), válečný veterán a velitel squadristů z Ferrary Italo Balbo (1896–1940), generál Emilio De Bono (1866–1944) a monarchistický vůdce piemontských fašistů Cesare Maria De Vecchi (1884–1959), z nichž první zmiňovaný vyčkával v redakci svých milánských novin, odkud nebylo daleko do Švýcarska, kdyby akce selhala. Dne 27. října se squadristi zmocnili pošt a nádraží v řadě severoitalských měst, když předtím nenarazili na žádný odpor.⁶³

Dne 28. října začal pochod na Řím. Na 30 000–40 000 špatně ozbrojených fašistů se setkalo nedaleko Říma v Santa Marinella, Monterotondo, Tivoli a Foligno, aby se vydali na cestu do hlavního města Itálie.⁶⁴ Proti nim stálo 28 400 vojáků na obranu Říma pod velením Emanuela Puglieseho (1874–1967), který se mohl fašistickým silám postavit a teoreticky jejich pochod na Řím zastavit, případně znesnadnit.⁶⁵ V poslední chvíli se však italský král Viktor Emanuel III. zalekl krveprolití, odmítl podepsat Factův dekret o vyhlášení stanného práva i Salandrův návrh na vytvoření nové konzervativní vlády, a nabídl post předsedy vlády B. Mussolinimu, jenž jej ochotně přijal. Úspěch fašistů však nespočíval pouze ve vojenské strategii, ale nástup k moci bylo nutné připravit též politicky: donutit k demisi předsedu vlády L. Factu a sestavit nový koaliční kabinet. U krále se B. Mussolini ohlásil ráno dne 30. října v žaketu a černé košili se slovy: „Sire, omlouvám se za svůj oděv, přicházím však z bitevního pole.“⁶⁶ Před králem stála těžká volba: buď Mussoliniho návrh akceptovat, nebo jeho fašistické oddíly potlačit silou, což hrozilo přerůst v eskalaci násilí, případně v otevřenou občanskou válku. Vrchní velitel armády maršál Armando Diaz (1861–1928) údajně krále Viktora Emanuela III. varoval, že by armádní oddíly nemusely výzvy k zastavení fašistů uposlechnout, ale naopak se s nimi spojit.⁶⁷

ně klesaly. Postupně navíc uvolňoval vazby k jejímu předsedovi Luigi Sturzovi. Ve Vatikánu totiž dlouhodobě panovala silná touha uzavřít římskou otázku, proto přetrvávala tato dočasná vstřícnost k fašismu. Fašisté, kteří se systematicky a odhodlaně připravovali na brzký nástup k moci, vnímali nového papeže Pia XI. pozitivně, jejich emoce byly umocňovány romantickými vzpomínkami na jeho milánskou minulost, když údajně žehnal jejich vlajkám v katedrále.

60 FELICE, R. De, *Mussolini il fascista...*, s. 274–275.

61 Italští historici jej většinou za pátý kongres nepovažují.

62 BOSWORTH, R. J., c. d., s. 167.

63 PAXTON, R. O., c. d., s. 104.

64 UBOLDI, R., *La presa del potere di Benito Mussolini*, Milano 2009, s. 249.

65 FELICE, R. De, *Breve storia del fascismo...*, s. 18.

66 PAXTON, R. O., c. d., s. 106.

67 Tamtéž, s. 107.

Dne 31. října 1922 se téměř čtyřicetiletý B. Mussolini stal předsedou italské vlády; ve svých rukou během krátké doby soustředil otěže předsednictví fašistické strany, post předsedy vlády a funkce ministra zahraničí a ministra vnitra. V nové koaliční pravicové vládě převzali fašisté funkce premiéra (Benito Mussolini), ministra zahraničí (Benito Mussolini), ministra vnitra (Benito Mussolini), ministra spravedlnosti (Aldo Oviglio), ministra financí (Alberto De Stefani) a ministra pro osvobozená území (Giovanni Giurati), ostatní ministerstva obsadili nacionalisté, křesťanští lidovci, sociální demokraté, liberálové a konzervativci. Ministrem financí se stal lidovec Vincenzo Tangorra (1866–1922), ministrem práce lidovec Stefano Cavazzoni (1881–1951), ministrem války generál Armando Diaz (1861–1928), ministrem námořnictva admirál Paolo Emilio Thaon de Revel (1859–1948), ministrem veřejných prací demokrat Gabriello Carnazza (1871–1931), ministrem průmyslu a obchodu demokrat Teofilo Rossi (1865–1927), ministrem kolonií nacionalista Luigi Federzoni (1878–1967), ministrem pošt sociální demokrat Giovanni Antonio Colonna di Cesarò (1878–1940), ministrem zemědělství liberál Giuseppe De Capitani d'Arzago (1870–1945) a ministrem školství nezávislý Giovanni Gentile (1875–1944). O několik dní později vyslovila poslanecká sněmovna vládě důvěru, což její předseda pochopil jako plnou moc k realizaci svých fašistických požadavků. Státní převrat byl dokonán.⁶⁸

O tři roky později se B. Mussolini prohlásil italským diktátorem a Itálie se začala měnit v totalitní stát podle fašistických představ.⁶⁹ K dovršení režimu došlo teprve ve druhé polovině dvacátých let, kdy byla posílena centrální moc státu, zavedena cenzura, rozpuštěny opoziční politické strany a nastolen autoritativní režim; fašismus se následně prezentoval jako národně revoluční hnutí, organizované do oddílů milic, s totalitní ambicí, politickou praxí a nezbytnou válečnou imperiální expanzí.⁷⁰ Tři a půl roku po svém založení se tak italský fašismus chopil moci, aby ji pevně držel do roku 1943. Itálie zůstala i nadále monarchií, ale král Viktor Emanuel III. ztratil svobodu rozhodování. Fašisté postupně ovládli rozhodující pozice a směřovali k rozsazení svého mocenského monopolu. To už je však jiná historie.

ABSTRAKT

NÁSTUP ITALSKÉHO FAŠISMU PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

Studie se zabývá nástupem italského fašismu v letech 1919–1922. Sleduje jeho vznik v březnu 1919 v severoitalském Miláně, předpoklady jeho vzniku, významné osobnosti hnutí, národní kongresy i programové manifesty, až do tzv. pochodu na Řím, kdy se stal na podzim 1922 B. Mussolini předsedou italské vlády. Prezentuje fašistické hnutí jako pestrou názorovou platformu, která svým pragmatickým přístupem reagovala na bezprostřední společenské dění a aktuálně je do svého programu vstřebávala. Analyzuje osobnost B. Mussoliniho, zejména jeho socialistickou a novinářskou minulost, jíž dokázal vůdce fašismu obratně využít k mobilizaci mas po roce 1919. Poukazuje na širší kontext, který přispíval k vzestupu fašistického hnutí (G. D'Annunzio, squadristi atd.), jež zasazuje do

⁶⁸ FELICE, R. De, *Mussolini il fascista...*, s. 386–387; NOLTE, E., c. d., s. 288.

⁶⁹ HOUSKA, O., *Praha proti Římu. Československo-italské vztahy v letech 1922–1929*, Praha 2011, s. 71.

⁷⁰ PAXTON, R. O., c. d., s. 130; GENTILE, E., *Fascism and The Italian Road to Totalitarianism*, in: *Constellations*, ročník 15, 2008, č. 3, s. 295.

politických poměrů poválečné Itálie. Studie tak prezentuje fašismus jako fenomén poválečné Itálie, která se, ač na straně vítězných států v první světové válce, ocitla ve značně složitých poměrech, jako byly finanční vyčerpání země, časté stávky dělníků v továrnách v průmyslových severoitalských městech, zemědělské těžkosti, obtížná integrace někdejších vojáků do každodenního života, růst násilí a politického radikalizmu obecně i prohlubující se politické a hospodářské rozpory mezi severem a jihem. Plně tak ukazuje, že nástup fašismu byl současně ústupem demokratických elit z míst, která měly urputně proti agresivnímu autoritativnímu hnutí bránit.

KLÍČOVÁ SLOVA

Fašismus; Itálie; 1919–1922; Vatikán; Benito Mussolini

ABSTRACT

THE ACCESSION OF ITALIAN FASCISM AFTER WORLD WAR I

The study deals with the advance of Italian fascism between 1919 and 1922. It follows its emergence in March 1919 in Milan, North Italy, the preconditions for its rise, important figures of the movement, national congresses, and program manifestos until the “March on Rome”, when B. Mussolini became Prime Minister of the Italian government in the autumn of 1922. It presents the fascist movement as a diverse platform that, with its pragmatic approach, responded to immediate social events, absorbing them into its program. The study analyses the personality of B. Mussolini, particularly his socialist and journalistic past, which he was able to skilfully utilize for the mobilization of masses after 1919. It points to the wider context of political situation in post-war Italy that contributed to the growth of the fascist movement (G. D’Annunzio, the squadrists etc.). The study thus presents fascism as a phenomenon of post-war Italy, which, despite being on the side of the victorious countries in WWI, found itself in a very complicated situation, such as the financial exhaustion of the country, frequent strikes of workers in industrial North-Italian cities, agricultural hardship, difficult integration of former soldiers into everyday life, growing violence and political radicalism, and the growing political and economic differences between the North and the South. It therefore shows that the advance of fascism was at the same time caused by the retreat of democratic elites from the positions that they should have fiercely protected against the aggressive authoritarian movement.

KEYWORDS

Fascism; Italy; 1919–1922; Vatican; Benito Mussolini

Marek Šmíd

Faculty of Arts, University of South Bohemia in České Budějovice
msmid@ff.jcu.cz

